

'ENERJİ STRATEJİ BELGESİ'

Bir Özelleştir(eme)me Hikâyesinin Hazin Sonu...

Arif KÜNAR

Elektrik Mühendisliği Dergisi, Sayı: 422, Ağustos 2004

Hikaye, 19/12/1984 tarihli 18610 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan; 'Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki kuruluşların elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmesi hakkındaki 3096 sayılı Kanun' ile başladı, ancak mutlu sonla bitmedi. 1980 sonrası tüm dünyada ve dolayısıyla ülkemizde de esen liberalleşme, globalleşme, özelleştirme, serbestleşme rüzgârlarında 20 yıldır sağa/sola savrulan enerji sektörümüz, tamamen dağı(tı)ldı ve bir daha toparlanamıyor. Aslında bütün bu yaşananlar; bir ülkenin, insanların, kaynaklarının, geleceğinin, doğasının nasıl heba edildiğinin de hazin bir hikayesidir. Mevcut kötü gidişatımızın, ülkede olup-bitenin tümünü kontrol etmek, sonuçlarına vakıf olmak giderek daha da zorlaşmakta ve çözümler, iyileştirme stratejileri, reformlar, sektörün yeniden yapılandırılması çalışmaları; daha başka sorunlar ve artı maliyetler yaratmaktadır. Anlayabildiğimiz kadarıyla ve kalemimizin yazdığına yaşanan bu kaotik sorunlara ve enerji alanındaki 'yol haritasına' dair bazı temel tespitleri özetlemeye çalışacağız.

ENERJİMİZ BİTTİ, ARTIK FENA HALDE REFORM YORGUNUYUZ...

18 Mart 2004 tarihinde Enerji Bakanı Sn. Hilmi Güler tarafından açıklanan 'Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi'ne göre beklenen temel faydalar;

- 1) Elektrik üretim ve dağıtım varlıklarının etkin ve verimli bir şekilde işletilmesi suretiyle maliyetlerin düşürülmesi,
- 2) Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve arz kalitesinin artırılması,
- 3) Dağıtım sektöründeki teknik kayıpların OECD ülkeleri ortalamalarına indirilmesi ve kaçakların önlenmesi,
- 4) Gerekli yenileme ve genişleme yatırımlarının kamu tüzel kişilerine herhangi bir yükümlülük getirilmeden özel sektörce yapılmasının sağlanması,
- 5) Elektrik enerjisi üretimi ve ticareti faaliyetlerinde oluşacak rekabet yoluyla ve hizmet kalitesinin düzenlenmesiyle sağlanan faydanın tüketicilere yansıtılmasıdır'. diye belirtilmiştir. 3 yıl önce yürürlüğe sokulan 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun temel amacı da; 'elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik piyasası oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme denetiminin sağlanması' olarak belirtilmişti. Ancak bu amaçların hiçbirinin sağlanamadığı ve sağlanamayacağı, daha önce piyasayı yönlendirmesi için kurulan EPDK'nın işlevsizliği, yetersizliği nihayet anlaşılmış ki; Yüksek Planlama Kurulu, DPT, Hazine Müsteşarlığı, ETKB, ÖİB ve EPDK bir araya gelip yeni bir plan-takvim oluşturulmuş ve 20 yıldan beri denenendenlerden daha farklı 'reform ve özelleştirme stratejisi'ne ihtiyaç duyulmuştur. Ancak en son hazırlanan 'Strateji Belgesi'nde; 'Üretim Kapasite Projeksiyonu'nda esas alınan talep tahminlerinin güvenilir şekilde yeniden belirlenmesi için ETKB, DPT Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı ve EPDK'nun katılımlarıyla yapılacak olan çalışmalar 30 Nisan 2004 tarihine kadar tamamlanacaktır' denilmesine rağmen, talep projeksiyonu henüz hazırlanamamış ve daha şimdiden bu 'Strateji Belgesi'nin de uygulanamaz olduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan; 'Serbest olmayan tüketicilere sadece dağıtım şirketleri satış yapabilecektir.', 'Serbest tüketici limiti 2009 yılı başına kadar 7.8 GW-saat olarak sabit kalacaktır.', 'İlk tarife uygulama dönemi 5 yıl olacaktır.' gibi özelleştirme kurallarının konulduğu 'Strateji Belgesi'; birçok konuda 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile doğrudan çelişmektedir. Yılda 7.8 GW-saat elektrik tüketmeyen yani 'serbest' olamayan biz tüketicilere yalnızca dağıtım şirketleri elektrik satacak, piyasanın aktörlerinden biri olan perakende şirketleri 2009 yılına kadar piyasaya giremeyecektir. Serbest tüketici limiti de 2009

yılına kadar sabit kalacağı için, toptan satış ve perakende satış şirketlerinin rekabeti sağlanamamış olacaktır. Avrupa Birliği mevzuatlarına göre tüm tüketiciler; 2007 yılı Haziran'ından itibaren serbest tüketici olacaktır. Hazırlanan 'Strateji Belgesi'ne göre ise, ancak 2011 yılından itibaren, tüm tüketiciler; serbest tüketici olabilecektir.

Yine 5 yıl süreli ilk tarife dönemi boyunca ulusal tarife uygulamasına devam edilecek olması, elektrik piyasası mevzuatında öngörülen tarife yapısı ile çelişmektedir. Özellikle mevcut enerji sözleşmelerinin hukukuna ilişkin belirsizlikleri, mahkeme kararları ortadayken; özelleştirme takviminin öncelikle dağıtım şirketleri/bölgelerinden başlaması yeni sorunlar yaratacak, satışlarda yalnızca mali açıdan güçlülüğün temel kriter olması ise; özel sektörün tekelleşmesine neden olacaktır. Bunların dışında EÜAŞ-TETAŞ-TEDAŞ ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, yükümlülüklerinin yeniden tanımlanması gerekmektedir. Sonuç itibari ile özelleştirme karşıtları yine haklı çıkmakta ve özelleştirmecilerin amaçladıkları 'piyasanın serbestleşmesi', görünen o ki; bir türlü 'başarılamamakta', en azından 5-7 yıl daha ötelenmektedir.

'Strateji Belgesi', tamamen Dünya Bankası'nın istekleri doğrultusunda, yeni bir özelleştirme operasyonundan başka bir şey değildir. Teknik alt yapısı ve enerji üretim kapasitesi; ekonomik ve finansal gücü; kontrol, denetim, hukuksal mevzuatları; kalite, standart, organizasyon, piyasa, rekabet kültürü gelişmiş ABD, İngiltere, Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde bile hala gerçekleştirilemeyen-başarılamayan enerji sektörünün özelleştirilmesi uygulamalarının, ülkemizin "mevcut ve malum" koşulları içinde başarılması hiç mümkün gözükmemektedir.

4628 SAYILI ELEKTRİK PİYASASI KANUNU, ÜLKEMİZE UYGUN DEĞİLDİR...

Daha önce birçok kereler çeşitli mecralarda yapılmış ve halen sürmekte olan; '*Elektrik, ticari bir meta mıdır yoksa kamu hizmeti, doğal bir tekel midir? Özelleştirme (mal ve hizmetlerin dışında artık doğrudan suyun, havanın, iklimin, denizin, ormanların kısacası dünyanın özelleştirilmesine kadar giden), doğru mudur/yanlış mıdır? Enerji politikasını ve yol haritasını; merkezi planlama mı yoksa serbest piyasa mı belirlemelidir?*' tartışmalarına girmeden, doğrudan 'Elektrik Piyasası Kanunu'nun da yanlışlığına dair en temel iddiaları aktarmaya çalışacağız. Enerjide özelleştirmenin miladı olan 1984 yılından başlayarak ve Elektrik Piyasası Kanunu'nun uygulandığı Mart 2001'den itibaren, en başta TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Başkanı Hüseyin Arabul, Türkiye Elektrik Kurumu eski Genel Müdürleri Gültekin Türkoğlu, Behçet Yücel, EPDK eski üyesi Prof. Dr. Osman Sevaioğlu, Prof. Dr. Mustafa Özcan Ültanır gibi ilgili tüm akademisyenler, DEK/TMK, TES-İŞ, KESK, DİSK, TOBB, TÜGİAD, THD gibi çok değişik meslek kuruluşu, sendika, STK ve kişilerce farklı yönlerden karşı çıkışlar, uyarılar ve bu piyasa sisteminin ülkemizde çalışmayacağına dair tespitler yapılmıştı. Daha önce 'sivil' ve 'zaten herşeye karşı' olarak nitelenen bu tespitlere-eleştirilere, en son olarak Sayıştay, Devlet Denetleme Kurulu, Yüksek Planlama Kurulu, Hazine Müsteşarlığı, Enerji Bakanlığı Bürokratları ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kamu kurumları da 'resmen' katılmışlardır.

Devlet Planlama Teşkilatı-İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü'nce 2004 yılı başında hazırlanan, ancak kamuoyuna sunulmayan '*Enerji Sektöründe Yeniden Yapılanma*' isimli oldukça kapsamlı bir rapordan, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun ve uygulanan 'enerji yol haritasının' yarattığı sorunlara dair en çarpıcı" başlıkları, enerji camiasına sunuyoruz;'

- *Elektrik talep artışı ve yeni yatırım ihtiyacı devam etmektedir.*
- *Elektrik üretiminde başta doğalgaz olmak üzere ithal kaynakların payı artmaya devam etmektedir.*
- *Yerli hidrolik ve linyit potansiyelinden yararlanma düzeyi yeterli değildir.*
- *Mevcut hidroelektrik ve linyit santrallerinde işletme sorunları yaşanmaktadır.*
- *Elektrik sisteminde garantili projelerin payı aşırı oranda yüksektir.*
- *Elektrik tüketiminde ağırlıklı paya sahip özel kesimin, sektörün planlama ve yapılanmasında rolü ve etkisi bulunmamaktadır.*
- *Aşırı doğalgaz bağlantıları ciddi sorunlara dönüşmektedir.*
- *Doğalgazın enerji ve elektrik tüketimi içindeki payı artmaktadır.*
- *Elektrik dağıtımında yüksek kayıp ve kaçak oranları önemli bir sorundur.*
- *Mevcut elektrik tarife sistemi sanayici aleyhine çalışmaktadır.*

- Sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında yaşanan yetki ve sorumluluk kargaşası, sağlıklı bir ortam yaratmaktadır.
- 4628 sayılı Kanun'la gündeme getirilen sistem, ülke şartlarına uygun bulunmamaktadır.
- 4628 sayılı Kanun idaresi ve kontrolü zor, karmaşık bir sistem getirmektedir.
- 4628 sayılı Kanun dönüşü olmayan bir yola sokmaktadır.
- Kanun, 'yeterli, sürekli ve düşük maliyetli elektrik' amacını gerçekleştirmekten uzak bir sistem getirmektedir.
- Özelleştirme için ortam uygun değildir.
- Özelleştirme gelirleri elektrik tarifelerine ek maliyet olarak yansıtacaktır.
- Mevcut şartlarda piyasada, yeni yatırımlar için her yıl istikrarlı olarak 3 milyar USD mertebesinde finansman yaratılması gerçekçi bulunmamaktadır.
- Rekabete dayalı serbest piyasa yaklaşımıyla yerli kaynakların geliştirilmesi mümkün görülmemektedir.
- Ülke enerji politikalarının sahibi belli değildir, herşeyin serbest piyasada karara bağlanması beklenmektedir.
- Serbest piyasa kararları sistem baz ve puant yük ihtiyaçlarına sağlıklı bir şekilde cevap vermeyecektir.
- Kamu santrallerinin önerildiği gibi az sayıda proje paketi içinde gruplandırılarak özelleştirilmesi, üretimde tekelleşme yaratıp, rekabeti engelleyebilecektir.
- Elektrik üretim pazarı, mevcut garantili projeler nedeniyle rekabete kapalıdır.
- Rekabete kapalı böylesi bir piyasaya garantisiz yeni finansman çekmek çok güçtür.
- Elektrik maliyetleri ve tarifeleri artış gösterecektir.
- Bölgesel tarife uygulaması önemli sosyal ve toplumsal sorunlara yol açabilecek bir problemdir.
- Elektrik tarife formülasyonunda, kayıp-kaçak oranlarının değil, dağıtım maliyetlerinin esas alınması gerekmektedir.
- Kanun irdelenememekte, getirileri yorumlanamamakta ve yönlendirilememektedir.'

Sonuç olarak, bütün bu yaşanan tespitleri, sorunları, sonuçlarını yıllar önceden öngören ve kamuoyunu, karar vericileri yıllardır sürekli uyaran en başta TMMOB-EMO, TÜRK-İŞ/TES-İŞ, THD gibi 'uzman' ve 'tüketici' temsilcisi kuruluşların, ülkenin geleceğini, kaderini belirleyen bu hayati kararlarda söz sahibi olması sağlanmadığı sürece; daha çok yıllar, nesiller, tesisler, enerjiler, kurumlar, paralar, kaynaklar, doğa "heba" olacak ve maalesef güzel ülkemize çok yazık olacaktır. Bu niyetle, 'Strateji Belgesi', 'İklim Sözleşmesi', 'Katılım Ortaklığı Belgesi', 'Enerji Şartı Anlaşması', 'Avrupa Birliği Enerji -Çevre Direktifleri, Uyum Yasaları'na – başımıza neler geleceği pek bilinmeden, hesaplanmadan- bağlayıcı imzaların atıldığı bir dönemde, Enerji Bakanı Sayın Hilmi Güler ve AKP Hükümet'ini; geri dönüşü mümkün olmayacak daha fazla yanlış ve ciddi sorunlar yaratılmadan (örneğin 3 adet nükleer santral pilavını tekrar tekrar ısıtıp gündeme getirmeden), enerji sektörünün doğrudan /dolaylı ilgililerini (kamu kurumları, enerji üreticilerinin dernekleri, üniversiteler, TÜBİTAK, TOBB, TÜGİAD, TMMOB, DEK/TMK, Barolar Birliği, Tabipler Birliği, işçi-memur sendikaları, tüketici-çevre-turizm dernekleri, belediyeler, enerji konusunda yazıp-çizen yazarlar, emekli, küstürülmüş enerji bürokratları vb.) en kısa sürede 'ortak akıl ve sağduyu' etrafında buluşturup, Ülkemiz için en uygun-doğru-sağlıklı-gerçekçi 'Ulusal Enerji Politikasının' oluşturulmasını sağlamak üzere 'ULUSAL ENERJİ KONSEYİ' kurmaya davet ediyorum.